

INTERJÚ

29 Orsós Anna: Interjú Dr. Gerner Zsuzsannával

Interjú Dr. Gerner Zsuzsannával

Beszélgetésünk apropóját az adja, hogy az idén Dr. Gerner Zsuzsanna, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Germanisztikai Intézetének vezetője, Pécs tiszteletbeli német konzulja kapta a Justitia Regnorum Fundamentum-díjat, a magyarországi németek nyelvének és identitásának megőrzése terén végzett munkája elismeréseképpen.

Beszélgetésünk során Gerner Zsuzsannát úgyis, mint a német nemzetiségi tanárképzés felelős vezetőjét, úgyis, mint a kar oktatási dékánhelyettesét kérdezem a Pécsi Tudományegyetemen folyó nemzetiségi tanárképzésről, hisz erre a területre nyilván bárkinél nagyobb a rálátása.

– Hogyan látja a magyarországi nemzetiségek nyelvi helyzetét általában, mennyire él a generációk közötti nyelvtadás az Ön által képviselt nemzetiség esetében? Milyen nyelvtudással érkeznek az egyetemre a nemzetiségi hallgatók?

– A magyarországi nemzetiségek a nyelvvesztés folyamatában vannak, mert a családban történő nyelvtörökítés megszakadt. A magyarországi németek esetében ez 1945 után következett be, amikor a német nyelv használata tiltott volt, a népcsoporthoz való tartozás pedig stigma. A korábbi német egynyelvűséget, illetve additív kétnyelvűséget ekkor a német nyelv háttérbe szorulásával párhuzamosan a magyar egynyelvűség váltotta fel. A háború utáni generáció jelentette nálunk azt a nyelvi diszkontinuitást, mely a dialektusok átörökítését ellehetetlenítette. Pozitív változást jelentett, hogy az 1980-as évek második felében javult az iskolai német nyelvoktatás mennyisége és minősége is, így a standard nyelvi változatot viszonylag magas szinten beszélik a közoktatásból az egyetemre érkező diákok. Aki kéttannyelvű német nemzetiségi iskolában érettségizik, annak elméletileg C1-es szintű nyelvtudása van. A gyakorlat persze ettől eltér, hiszen a felvétel feltétele általában egy emelt szintű érettségi vizsga német nyelvből, s ez különböző oktatási programmal rendelkező középiskolákban tehető le. A standard nyelvi változat részben igen magas szintű ismerete mellett a nyelvjárások egyértelműen háttérbe szorulnak. Sajnos csak elvétve akad egy-egy olyan fiatal, aki aktív nyelvi kompetenciával rendelkezik ebben a nyelvi változatban is. Ők általában a nagyszüleiktől, dédnagyszüleiktől tanulják a nyelvet, akik a saját gyerekeiknek a korábbi negatív attitűdök miatt nem, az unokáknak viszont továbbadják saját anyanyelvüket. Optimizmusra ad okot, hogy a standard változat lassan kilép az iskola falain kívülre és szerepet kap az ún. privát doménokban, azaz baráti körben, családban is egyre többen használják.

– Milyen összefüggéseket lát a nyelvhasználat/nyelvtudás és az identitás vonatkozásában az Önök hallgatói körében?

– A nyelv és az identitás összefüggése nem megkérdőjelezhető, többnyelvű személyek ezért rendelkezhetnek plurális identitástudattal is. Az etnikai identitás szempontjából nyilván meghatározó a származás, egy adott népcsoport kultúrájához, értékrendjéhez való kötődés, mely időnként pótolni hivatott a nyelv identitásképző szerepét. Általános tapasztalat, hogy többnyelvű népcsoportok, különösen kisebbségek esetében a népcsoporthoz való tartozás elsődleges jele ma már nem a közös kisebbségi nyelv használata. A hallgatók esetében azt látom, hogy a magyarországi németek identitása szempontjából fontos „saját” kisebbségi nyelvnek továbbra is a dialektusokat tekintik, bár ők maguk csak a legritkább esetben beszélik azokat. A standard nyelvi változat ismerete kevésbé releváns a kisebbségi identitás szempontjából, bár a kisebbség jövője, fennmaradása szempontjából inkább ez jelenthet perspektívát.

– Milyennek látja a nemzetiségi felsőoktatás helyzetét Pécsen és országos viszonylatban?

– A Magyarországon élő nemzetiségek felsőoktatása gyakorlatilag a bölcsész- és a pedagógusképzési területre korlátozódik, hiszen az alap- és diszciplináris mesterképzési szakok mellett óvó- és tanítóképzést, valamint nemzetiségi tanárképzést foglal magába. A szlavisztika alapszakon belül horvát, szerb, szlovák és szlovén nemzetiségi szakirányok léteznek, a germanisztikán belül választható német nemzetiségi szakirány, a romanisztikán belül pedig román nemzetiségi szakirány. Az említett nemzetiségi szakirányok mellett van még bolgár, lengyel és ukrán alapszakos nyelvi képzés több magyarországi felsőoktatási intézményben. Romológia alapszakkal csak a PTE rendelkezik. Ez utóbbi célja a szak képzési és kimeneti követelményei alapján olyan szakemberek képzése, akik képesek a cigány/roma közösségeket érintő kérdések hatékony közvetítésére minden olyan társadalmi szervezethez, amely ezen közösségekkel kommunikál, és egyúttal képesek a társadalmi szervezetek által megfogalmazott igényeket közvetíteni a lokális cigány/roma közösségek felé. A romológia alapképzési szakon végzettek ismerik a cigány/roma közösségek társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális viszonyainak és folyamatainak szabályszerűségeit; a többség és kisebbség közötti kapcsolatrendszer szabályszerűségeit és az ezeket létrehozó okok feltárási módszereit; hatékony konfliktuskezelési módszereket; a romani vagy beás nyelv középszintű írásbeli és szóbeli használati szabályait. Az alapszakokra épülő mesterképzésekben a bölcsészettudományi képzési területen okleveles bolgár, horvát, lengyel, német és nemzetiségi német, valamint román, szerb, szlovák, szlovén és ukrán nyelv, irodalom és kultúra szakos bölcsész diploma szerezhető, romológus mesterdiploma – az alapszakhoz hasonlóan – csakis a PTE-n. A tanárképzésben a hazai nemzetiségi nyelvek közül a már említetteken túl szerepel még az újgörög is, tehát a 14 kisebbségi nyelv közül 12 szerephez jut a felsőoktatásban, a ruszin és az örmény nyelv semmilyen formában nincsenek jelen. A PTE Bölcsészettudományi Kara az említett képzések közül a germanisztika alapszak német nemzetiségi szakirányát, a romológia alapszakot, valamint a szlavisztika alapszak horvát szakirányát kínálja az érettségizetteknek. Ezek a szakok folytathatók a diszciplináris és tanári mesterképzésekben is. A 2013-ban bevezetett új kétszakos, osztatlan tanárképzésben horvát és nemzetiségi horvát, német és nemzetiségi német, valamint a romológiatanár szakon belül romani nyelv és kultúra vagy beás nyelv és kultúra tanára végzettség szerezhető nálunk.

– Mit gondol, miért választják a hallgatók a nemzetiségi szakirányú képzéseket, mit várnak a képzésektől?

– A nemzetiségi szakirányú képzések keretében alapvetően az adott nyelv, irodalom és kultúra ismeretanyaga sajátítható el, a közoktatáshoz képest más, tudományos igényű megközelítésben. A német nemzetiségi alap- és mesterképzések – szemben a többi kisebbséghez köthető képzésekkel – speciális helyzetben vannak, hiszen a német idegen nyelvként is választható. Aki tehát a német nemzetiségi képzést választ, arról elmondható, hogy nem csupán a nyelvismerete jobbítása érdekében választotta a szakot vagy szakirányt, hanem azért, mert érdeklődik például a kisebbség története, tárgyi és szellemi kultúrája iránt, célja, hogy nemzetiségi tárgykörben kutasson, vagy a diploma megszerzése után a nemzetiségi köznevelésben vállaljon munkát. Örölnénk annak, ha a nemzetiségi képzések iránt nagyobb lenne az érdeklődés. A PTE nemzetiségi szakjain és szakirányain – 12 ilyennel rendelkezik az intézmény – a 2014/15-ös tanévben összesen 92 diák tanult: a germanisztika alapszak német nemzetiségi szakirányán 19, romológiaán 20, a szlavisztika alapszak horvát szakirányán 11, horvát nyelv és irodalom mesterszakon 8, romológia mesterszakon 6. A tanári mesterszakokon 3 horváttanár, 5 nemzetiségi némettanár és 10 romológiatanár volt a képzésben, míg az osztatlan tanárképzésben 1 horvát és 9 nemzetiségi némettanár. Két szakon – német nemzetiségi nyelv és irodalom, valamint osztatlan romológiatanár – sajnos egyáltalán nem volt beiratkozott hallgatónk.

– Mennyire állnak a nemzetiségi pedagógusképzéshez szükséges korszerű tankönyvek, jegyzetek a hallgatók rendelkezésére?

A horvát és a német nemzetiségi pedagógusképzés részben támaszkodhat az anyaországban megjelenő primer és szekunder irodalomra, ami a képzés nyelvészeti, irodalom- és kultúratudományi részét illeti. Ez a romológia esetében nyilván nincs így. A német nemzetiségi pedagógusképzés feltételeit ismerve azt tudom mondani, hogy a speciálisan a magyarországi németek történetét, tárgyi és szellemi kultúráját, a kisebbség nyelvjárásaira és nyelvhasználatára, a nyelvi kontaktus következményeire, a nyelv és az identitás összefüggéseire vonatkozó ismereteket zömében saját magunk által előállított tananyagok segítségével oktatjuk. A szakmódszertan oktatásába a köznevelésben aktív kollégákat is bevonunk, akik szintén – részben pályázatok keretében megírt – saját tananyagaikat bocsátják a hallgatók rendelkezésére.

– Biztosítanak-e lehetőséget, valamint anyagi támogatást, ösztöndíjat a nemzetiségi felsőoktatásban részt vevő hallgatók számára az anyaországban való teljes vagy részképzésre, továbbképzésre, szakmai gyakorlatra?

– A PTE BTK Horvát Tanszéke az anyaországi felsőoktatási és kutatási intézményekkel szerteágazó kapcsolatokat épített ki, amelyek elsősorban szakmai jellegűek. A Horvát Köztársaság és Magyarország között érvényben lévő kétoldalú megállapodás értelmében a Tanszéken anyanyelvi lektor oktat. Érvényben van az a korábban megkötött államközi megállapodás is, mely lehetőséget biztosít az anyaországban való teljes idejű képzésre. Ennek köszönhetően évente több magyarországi horvát diák kezdené meg tanulmányait valamely horvátországi egyetemen, a jelentkezők száma azonban a képzési paletta szűkítése miatt az utóbbi években visszaesett. Az átlagosan 2 fő teljes ösztöndíjas mellett részképzésre is általában 2-3 fő utazik ki a PTE-ről Eszékre, Zadarba, vagy Pulaba, Erasmus támogatással. A Germanisztikai Intézet rendszeres, a DAAD által finanszírozott intézeti együttműködésben van németországi egyetemek germanisztiki-

kai intézeteivel, a partner általában ötévente változik a szerződés időtartamának függvényében. Az együttműködés keretében oktatói és hallgatói mobilitás is megvalósul: szemeszterenként két-két hallgató tanulhat a DAAD ösztöndíjával az éppen aktuális partneregyetemen. Évente 5 diák utazhat ugyancsak DAAD-ösztöndíjjal a Ludwigsburgi Pedagógiai Főiskolára, egy-egy szemeszterre. Jelentős számú – nyolc-tíz – németországi és ausztriai képzőhellyel van Erasmus-kapcsolatunk is. Az intézeti könyvtár, melyen belül Osztrák Könyvtár is működik, rendszeres könyvadományokban részesül Németország és Ausztria részéről. Az Intézet oktatói állományához egy német és egy osztrák lektor is tartozik. A romológiai képzésekben a kiépülőben lévő roma szakkollégiumi rendszer keretében van lehetőség ösztöndíj, ill. egyéb tanulmányokat segítő szolgáltatás biztosítására Magyarországon belül.

–Vannak-e a Magyarországon élő nemzetiségek anyaországaiból származó hallgatóik? Ha igen, ők milyen képzésben vesznek részt? Biztosítanak-e ehhez anyagi támogatást, ösztöndíjat?

– Németországból 650-700 diák tanul a Pécsi Tudományegyetemen. A többség, mintegy 650 fő általános vagy fogorvosképzésben, valamint gyógyszerészképzésben vesz részt az ÁOK-n, önköltséges formában. A BTK-ra jelenleg főleg Erasmus ösztöndíjjal érkeznek hallgatók Németországból és Ausztriából egyaránt, akik érdeklődnek a nemzetiségi német szakokon meghirdetett órák iránt is. Ez az érdeklődés részben abból adódik, hogy az anyaországi szakjukon (pl. szociológia, politológia, történettudomány stb.) konvertálható a nyelvi szigetekkel kapcsolatban itt megszerezhető tudás. A másik ok, hogy a PTE a Germanisztikai Intézeten kívül viszonylag kevés kurzust hirdet német nyelven a bölcsész- és társadalomtudományok területén. Jelenleg a regisztráció folyamatában van a pszichológia alapszak német munkanyelvű változata, melyre ugyancsak németországi jelentkezőket várunk 2015 szeptemberétől. Kis számban ugyan, de Horvátországból is érkeznek hallgatók a Horvát Tanszék képzéseire. Mi nem tudjuk őket ösztöndíjjal támogatni, hasonló lehetőségeik vannak, mint a magyarországi egyetemi hallgatóknak.

– Véleménye szerint az egységes osztatlan vagy a bolognai képzési rendszerben történő nemzetiségi pedagógusképzés segíti-e elő hatékonyabban a fiatalok munkaerőpiacon történő elhelyezkedését?

– A nemzetiségi pedagógusképzést, annak hatékonyságát eleve megkérdőjelezi az a tény, mely szerint nem szükséges nemzetiségi pedagógusképzésben szerzett diploma a nemzetiségi közoktatásban való elhelyezkedéshez. Kivételt képez az óvó- és tanítóképzés, mert ott nincs más alternatíva. Az iskolák a legtöbb helyen szakirányú végzettség nélküli pedagógusokkal oldják meg a nemzetiségi oktatást, a népismeret oktatását is, mert a jelenleg érvényes törvényi szabályozás szerint például német idegen nyelv szakon végzettek is oktathatnak nemzetiségi intézményekben. Szerintem ez indokolja a visszaeső érdeklődést a német nemzetiségi tanárképzés iránt, ami azért gond, mert idővel nem lesz olyan pedagógus, aki német népismeret oktatására felkészítést kapott volna a felsőoktatásban. Az osztatlan képzésen belül egyébként csak a német nemzetiségi tanárképzés végezhető el 5 év alatt is abban az esetben, ha valaki általános iskolai tanár szeretne lenni. A többi nemzetiségi tanárszakon csak 6 év után lehet diplomát szerezni és a végzettség birtokában általános és középiskolában is oktatni. A középiskolai tanítás persze némettanári szakon is hat év után lehetséges. Kérdés, hogy a hosszú képzési idő mennyiben növeli majd a tanári pályaválasztás népszerűségét egy amúgy

inkább negatív attitűdökkel, alacsony társadalmi és anyagi elismertséggel felruházott környezetben. A rövidebb idejű képzéseket elsősorban újabb tanári szakképzettségek megszerzése céljából kellene fenntartani, ez segíthetné a köznevelés igényeihez való rugalmasabb alkalmazkodást.

– Van e számszerű ismerete arról, hogy a hallgatók a diploma megszerzését követően milyen arányban találják a végzettségüknek megfelelő állást, és ehhez általában mennyi időre van szükségük?

– Konkrét adatom nincs, de utalnék egy most végzett hallgató levelére, aki német nemzetiségi és földrajztanár szakon szerzett diplomájával állást keresve ezt írta: „Már két soproni iskolába is felvettek volna, mindegyikbe a nemzetiségi végzettség miatt, ma reggel az Soproni Német Nemz. Ált. Isk. igazgatójával beszéltem, azt mondta, hogy nagyon értékes papírom van.”

– Véleménye szerint melyek a legnagyobb problémái és hiányterületei a nemzetiségi felsőoktatásnak?

– A legnagyobb problémát a szűk képzési portfólió okozza: már utaltam arra, hogy kisebbségi nyelven csakis bölcsész- és pedagógusképzési területen végezhető felsőfokú tanulmányok Magyarországon. Aki külföldön szerez egyéb területen diplomát, kétséges, hogy hazatér-e valaha. Az osztatlan tanárképzés bevezetésének következtében csökken a bölcsész alapszakok, így a nemzetiségi nyelvszakok iránti érdeklődés, ez pedig a diszciplináris nemzetiségi mesterszakokat is veszélyezteti. Modern kroatisztikai, ill. germanisztikai képzésekre BA és MA szinten is mindenféleképpen szükség van, a lehetőségek kiaknázásához (fordító- és tolmácsolás, speciális szaknyelvi referensek képzése stb.) több a felsőoktatásban dolgozó oktatóra lenne szükség. A kutatói utánpótlás kinevelése érdekében a diszciplináris nemzetiségi mesterszakok fenntartása elengedhetetlen; ezeket sajnos kevesen választják. Mint már utaltam rá, nincs szinkronban a MAB által akkreditált programunk kimeneti követelménye, valamint a NAT nemzetiségi oktatást folytatható pedagógusok alkalmazási feltétele. A mi romológiatanáraink például diplomával és középfokú nyelvvizsgálással végeznek, a NAT a pedagógus diploma mellé felsőfokú nyelvvizsga meglétét várja el.

– Véleménye szerint melyek azok a változások a nemzetiségi pedagógusképzés utóbbi három évében, amelyek a problémák orvoslását szolgálták, melyek azok, amelyek azokat inkább elmélyítették?

– Az osztatlan tanárképzés újbóli bevezetése alapvetően pozitív változást hozhat, hiszen ebben a képzésben a két tanárszak szakterületi ismeretei kiegyensúlyozottabban vannak jelen, mint a bologna-rendszerű tanárképzésben. A nemzetiségi némettanárok képzésében a kimenet definiálatlansága, vagyis az, hogy a hallgató a hatodik félév után jogosult dönteni arról, hogy általános, vagy középiskolai tanári végzettséget szeretne szerezni, számos probléma forrása. A többi kisebbség tanárképzése nem igazodik a köznevelés igényeihez: miközben az országban összesen két horvát gimnázium van, ugyanakkor harmincnál is több nemzetiségi horvát általános iskola, a tanárképzés itt csak a hosszabb képzési időtartamban, azaz 12 félévben valósulhat meg. A hosszabb képzés persze lehet minőségi garancia, ami a tanárjelöltek felkészültségét illeti, ugyanakkor a hatodik félév utáni választási lehetőség lehet kontraszelektív, ha a gyengébb teljesítmény alapján lesz valakiből általános iskolai tanár. Pozitív változást jelenthet, hogy például a szaktárgyukat idegen nyelven oktató tanárok képzését a jelenleg hatályos rendelkezés szerint szakirányú továbbképzés formájában kínálhatjuk fel a

kéttannyelvű iskolák szaktanárainak. A PTE rendelkezik ugyan német nyelvből Szaktárgyát idegen nyelven oktató tanár szakirányú továbbképzési szakkal, de azt a hiányzó finanszírozási feltételek miatt egyelőre nem választják a kollégák.

– **Rendelkezik-e információval arról, hogy a nemzetiségi szakirányú oklevelet szerzett hallgatók közül hányan választják a külföldi továbbtanulás vagy munkavállalás lehetőségét?**

– Pontos adatom nincs, de számos esetben írtam alá magam is olyan diplomamelékleletet, mely a nemzetiségi német képzés elvégzését volt hivatott igazolni olyan osztárak, német vagy éppen svájci munkaadó felé, aki a német idegen nyelv szakon szerzett diplomát nem tekintette volna elegendőnek a felkínált tanári állás betöltéséhez német nyelvterületen, a nemzetiségi nyelvtanári szakon szerzett oklevelet viszont igen. A hivatás kollégáktól tudom, hogy pillanatnyilag két volt hallgatónk vesz részt a Zágrábi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának doktori programjában. A romológián végzettek zöme külföldön dolgozik, mert Magyarországon sajnos nem követelmény sehol a nálunk megszerezhető végzettség.

– **Köszönöm a beszélgetést. Kitüntetéséhez gratulálok és további sok sikert kívánok az élet minden területén!**

Az interjút Orsós Anna készítette.